

БОГОСЛОВЉЕ

ОРГАН ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ
ФАКУЛТЕТА

ГОДИНА VIII

СВЕСКА 3.

Д-р ДУШАН ГЛУМАЦ, ДОЦЕНТ.

ДА ЛИ ЈЕ ХРИСТОВА ПОСЛЕДЊА ВЕЧЕРА БИЛА ПАСХАЛНА?

(Наставак)¹

Чланови Синедриона, када би кога осудили на смрт, према талмудским прописима, нису смели ништа јести на дан погубљења осуђенога (Moed. qatan 14 b). Тај је обичај био безусловно освештан старином и није заведен тек у време после Христа. Раби Акиба настоји га само протумачити зашто постоји, при чему се позива на речи књиге Левитске 19, 26., да се не сме ништа јести са крвљу. Како се тога дана пролевала крв осуђеникова, која је тако рећи била на њиховим душама, (исп. Јов. 27, 25: „крв његова на нас и на децу нашу“), нису смели ништа да једу. Тај је обичај морао бити безусловно одржан и при разапињању Христовом, јер је Христа био осудио на смрт и Синедрион (Матеј 26, 66. 27, 1. Марк. 14, 64. исп. Јов. 19, 7. и Мат. 20, 18). Ако је тачно казивање синоптичара, да је Христос разапет на први дан пасхе, 15 нисана, изилази, да су чланови синедриона морали постити, т.ј. нису ништа смели јести, на први дан празника, што је опет немогуће и претпоставити. На први дан празника пасхе, наиме, безусловно се морала јести пасхална празнична жртва, „hagiga“, а осуђивањем Христовим то би било онемогућено синедрионистима. Пост је, уз то, знак кајања и жалости, а на празник и у суботу законом је забрањена свака жалост, и изрично је наређено весеље (Девт. 16, 11. 13.), особито баш на пасху.

Још би неразумљивији био поступак синедриониста и народних старешина, да за време самога извршења смртне пресуде стоје код крста и да му се чак ругају (Мат. 27, 41. Марк. 15, 31. Лук. 23, 35), на сами први дан празника пасхе! Нарочито када се узме у обзир да је Голгота била опште стратиште

¹ Види „Богословље“ год. VIII. св. 2.

јерусалимско (и са Исусом разапињу још двојицу разбојника¹ Мат. 27, 36. Марк. 15, 17, Лука 13, 31.), где су се, сигурно, погубљени злочинци одмах и покапали, па је за сваког Јудејца то било веома нечисто место.

По приповедању и самих синоптичара, путем за Голготу, био је присиљен неки Симон Киринајац, који се враћао из поља, да понесе крст Исусу који је већ био изнемогао под теретом крста (Матеј 27, 32. Марк. 15, 21. Лук. 23, 26.). Израз: „који је ишао из поља“ (ἐρχόμενον ἀπ' ἀγροῦ) најверојатније говори за то да се ту мисли на пољски посао тј. да се Симон враћао из поља где је радио, па негде при уласку у сам град да је срео гомилу са Исусом, због чега јеванђелисти и прецизирају одакле се враћао. Да је сусрет био у самоме граду та би примедба била без смисла, нити би се могло знати откудa који пролазник иде¹, једино изузимајући случај да је Симон носио и неки пољопривредни алат.

Додуше израз: „из поља“ (ἀπ' ἀγροῦ), може се протумачити и на други начин, наиме, шетњом у поље. Као што је познато, суботом и празником дозвољено је било сваком Јудејцу да учини највише 2000 корачаја од места свога становања. То је тако звани „суботњи пут“,² па би се могло узети да га је и Симон начинио, ако је заиста био први дан празника пасхе. То мишљење заступа и Strack у своме коментару³. Израз ἐλθεῖν ἀπ' ἀγροῦ потпуно да одговара јеврејскоме односно талмудском изразу „bô' min hassadé“ и увек да означава повратак из поља, али се то „поље“ никако не може идентифицирати са појмом „пољски посао“ (Feldarbeit). При томе и наводи и један пример из талмудског трактата Beša (Jom tob) 18 b, где се предвиђа случај да се неки човек у суботу или празник поврати из поља сав блатан и упрљан. И у саму суботу, дакле, да се може неко повратити из поља сав упрљан, али зато ипак да неће нико ни претпоставити да се он враћа са посла из поља, јер је субота. Даље се чак наводе и примери:

¹ Испор. Theodor Zahn: Kommentar zum Neuen Testament. Das Evangelium des Lucas, 3 Aufl. Leipzig, Erlangen 1920, стр. 695.

² Испор. Д. Глумац: Pesahim, Мишна талмудског трактата о Пасхи, Београд 1933, стр. 11, прим. 3

³ Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midraš von H. Strack und P. Billerbeck. II. Bd. Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes und die Apostelgeschichte, München 1924, стр. 828.

из Талмуда да није баш сваки посао у пољу био забрањен и на сами празник, при чему се наводе ова места: Веа 4, 1.: „(На празник) сме се донети (из поља) дрва, са гомиле дрва која је већ скупљена (и одређена за гориво). Дрво се не доноси (на празник) у конопцу нити у корпи или у мрежи, али га се сме донети у омоту (марами) и на прсима. Раби Шим'он б. Ел'азар је рекао: Школа Шамајева и школа Хилелова нису се разилазиле у мишљењу гледе скупљених дрва на једном месту, да се од њих може односити (дрво на празник) и гледе дрва што су по пољима лежала расута, да се од њих не сме односити; а ради чега су се разилазили у мишљењу? Ради дрва што су била у пољу скупљена на једно место и ради дрва што су била расута на једном месту. Школа Шамајева је говорила: с тога се места не сме односити“. — И Веа 3, 3: „ако неко закоље у пољу живинче, које се разболело да крепа, то нека се не носи кући [месо] на великој или малој мотци, него у руци, по комадима“.

Према тима талмудским местима, држи се да се не може одржати мишљење, да би и враћање Симона из поља, био неки критериј код синоптичара, да то није био 15 нисан тј. први дан пасхе, јер се ту може узети да они мисле на суботњи пут. Када би се чак заиста и узело то мишљење као тачно, да је тога дана Симон долазио са шетње, односно са суботњег пута, дакле, да је то заиста био први дан пасхе, онда се јавља још једна већа тешкоћа, односно кршење законских прописа и свих обичаја, оним што се догодило при уласку Симоновом у град.

Као што смо већ видели, наиме, суботом и празником је било забрањено ношење свакога терета као и сваки посао. Горе наведени талмудски прописи, који говоре о ношењу дрва, томе не противрече. За празник је било дозвољено спремање јела, дакле и све оно што је било с тим у вези, па и ношење односно доношење дрва, ако је узмањкало. Но та су дрва морала бити већ пре скупљена, јер је то већ био посао, него их се само могло узети са гомиле, са наменом да се кува јело.

Ако се Симон враћао са празничног пута и ако је био први дан празника пасхе, како су се усудили други да га присиле, да понесе Исусу крст, који је морао бити прилично тежак, када је Исус неколико пута под њим падао? То је наиме било ношење терета, дакле један од 49 забрањених главних

послова, јер је суботом и празником било забрањено ношење свакога терета. (Испореди сукоб Фарисеја са исцелењим тридесет и осам година ослабљеним, који је носио у суботу своју постељу, као и са Исусом због осталих дела у суботу. (Јов. 5, 9, след. 9, 9. Мат. 12, 1—14, Марк. 2, 23—3, 6). Још код пророка Јеремије налази се одредба: „Овако вели Господ: чувајте се да не носите бремена у суботу и не уносите на врата јерусалимска, и не износите бремена из кућа својих у суботу и никакога посла не радите, него светите суботу“. (17, 21—22.), и то је још детаљније разрађено и у талмудском трактату Šabbat.¹ А што важи за суботу важи и за празник; ако је Фарисејима било велико обесвећење суботе што је излечени болесник носио своје лежиште што му је потребно за живот, како је тек обесвећење празника било ношење крста на саму пасху, и при томе тај терет не носи само Исус, него присиљавају и другога да га носи. То је немогуће и претпоставити, а још мање се може примити као тачно.

Тиме отпада и претпоставка да су јеванђелисти могли закључити, да се Симон враћао из поља, јер је можда носио пољопривредни алат, јер је и то било забрањено на празник. То све, дакле, одлучно говори против тога да је дан смрти Христове могао бити први дан празника пасхе.

Јеванђелисти Марко (15, 42) и Лука (23, 54 исп. и Матеј 27, 62) зову дан смрти Исусове *παρασκευή* т.ј. спремање (за суботу), при чему чак Марко и додаје тумачење самога назива, са речима: ὁ ἕστιν προσάββατον (Марк. 15, 42). Име то потпуно одговара јеврејском изразу „’erev“ односно ’erev hasšabbat (арамејски ’arubthā’ šabthā’) = навечерје (претпразнство) суботе. Обичај је наиме код Јевреја да се већ дан пред суботом или празником, означаје као спремање за њихово празновање, јер је у вече тога дана већ наступао празник. Због тога се увек покрај речи „’erev“ = вече (навечерје) метало и име празника који је долазио, за суботу на пр. „šabbat“, за пасху „pesah“ и т. д. Често се догађало да неки празник падне у суботу, и у томе се случају није метало обадва назива (и суботе и празника), него само један, при чему је зависило и од важности празника. Ако је дан смрти Христове, како изгледа по синоптичарима,

¹ Испор. Beer, Der Mischnatraktat „Sabbat“ ins Deutsche übersetzt (Tübingen 1908) 78—81.

био први дан пасхе, и уједно петак, сасвим је необично и чудовато, да јеванђелисти не називају сами тај дан по празнику, де им је то, као Јеврејима било безуветно важније и ближе, него га означају само као петак *παρασκευή* односно *πρόβαββατον*. Усред необично свечаног и важног прослављања празника пасхе, јеванђелисти заборављају — не спомињу да је пасха, де је то за датирање много ближе сваком Јеврејину, него им изгледа важније спомињање петка. А пасха је празник који је по својој величини и важности потискивао чак и суботу, па су се неки јевреји, иначе забрањени за суботу, вршили и у саму суботу, ако је пасха падала у њен дан. (Pesachim III, 8. V, 9). Примери из талмудских места које наводи Strack-Billerbeck (о. с. 8 2 9.) никако не потврђују тврдњу, да се дан баш није морао назвати по празнику, него да је управо јако згодно што је означен као петак (о. с. 8 30). У наведеним талмудским местима Besa 2, 1, om tov 2, 5. 2, 2. Besa 16 b. 2, 64. 15 b. говори се о правнички) о случају ако неки празник падне у петак или суботу, и разуме се да се ту не може говорити или спомињати име празника или „навечерје“ са тачном његовом ознаком, јер је то само казуистичко предвиђање евентуалног случаја. Али у нашем питању, ради се о једном конкретном случају т. ј. празник пасхе је ту, или барем треба да је, и ни један Јеврејин никада не ће у томе случају издати тај дан, ако приповеда о догађајима тога дана, као петак или навечерје суботе, него увек и само са именом тога празника т. ј. пасха.

Да се сачува тврдња да је Исус заиста осуђен и разапет за саму пасху, настоји се побити мишљење, да се на празник пасхе могло судити, при чему се спомиње једно талмудско тумачење да је суђење на празник забрањено једино због писања Besa 37a 7, Jom tov 4, 4), као и да се у „изванредним приликама“ знало и отступати од закона, и да се судило односно кажњавало и на сами празник или у суботу, (Sanhedr. 46a. Menahot 99a, Joma 85b.)¹ Но у случају Исусовом нису никакве изванредне прилике“.

Ту није било никакве опасности да ће Он побећи, или да је ухваћен на самоме делу да крши закон или да нешто ради против њега, па да се одмах и кажњава, због примера другима,

¹ Strack — Billerbeck. o. s. 820.

као што се то говори у случајевима наведених талмудских места. Напротив, Исус је свуда јавно проповедао и чинио своја чудеса пред свима, као што то и Он сам вели (Мат 26, 55.), па га ипак нису *in flagranti* ухватили и осудили, (исп. Јов. 7, 25. 26.), него су чекали управо велики празник пасхе, да га онда на врат на нос ухвате и осуде! Зашто наједаред та велика журба да се обесвести и сами празник, када није било никакве опасности да ће Исус побећи, па се могло дакле причекати и док прође сами празник. Нарочито када и сами одлучују: „не о празнику, да се не би народ побунио“ (Мат. 26, 5.). Дакле, у Исусовом случају нити је била потребна а ни могућа повреда празника.

Тако, и мишљење да је на први дан пасхе могао Јосиф да купи платно за плаштаницу, како хоће Strack-Billerbeck (о. с. 833), не може се сматрати као тачно, нити може опстати. У талмудском трактату *Besa* 3, 7. 8. предвиђа се, додуше, нека куповина на празник (у главном живежних намирница за јело тога дана), али то се не може применити и за случај Исусов, где треба да се ради о празнику пасхе. За празник пасхе, наиме, у талмудском трактату за пасху (*Pesahim* IV, 6.), изрично се набрајају и наводе трговине које могу бити отворене, као и предмети који се могу куповати, не на сами празник, него на навечерје пасхе, док су остале радње, према томе, морале бити затворене већ и на навечерје пасхе т. ј. дан пред пасху. На саму су пасху, онда, морале бити безуветно затворене све радње. У остале се празнике, можда могло куповати животне намирнице, али на пасху никако. Чак и када се радило о мртвацу, није било изузетка, као што се то јасно види из трактата *Šabbat* (23, 5.) где се дозвољавају у суботу и на празник најнужнији послови око мртваца (мазање прање, полагање на влажни песак да се не почне распадати), али прављење сандука и т. д. мора се оставити за сутрадан.

И за излазак Христов са, наводно, пасхалне вечере у башту гетсиманску, настоји се наћи тумачење и оправдање у талмудским местима, јер да тобоже није обавезно да се мора и преноћити на истоме месту на којем се једе пасха (Strack о. с. 832). При чему се наводе речи *Pesahim* 8, 11—17, где се говори о разлици између пасхе у Египту (Излаз. 12, след.) и пасхе каснијих времена, па се вели: „за египатску пасху каже се: и нека никс

од вас не излази из врата своје куће до ујутру (Излаз. 12, 22.), што се не односи на пасху каснијих времена. Код пасхе у Египту морало се преноћити на месту, где се јело, док се код пасхе каснијих времена сме јести на једноме месту, а преноћити на другоме.“ Још се наводе и речи Pesahim 95b, раби Јехуде: „како то да за време друге пасхе (т. ј. месец дана после прве, 14. ијара) није обавезно да се преноћи у Јерусалиму, док је обавезно да се преноћи код оне код које се једе (бесквасно, т.ј. 14. нисана).“ Но управо из последњих речи р. Јуде види се да се морало ноћити 14. нисана увече на месту на коме се јела пасхална вечера. Нарочито још када се узму у обзир прописи законски и талмудског трактата о пасхи (Pes. X. 4.), где се одређује да отац или старешина мора поучавати своје дете и забављати се са члановима своје породице, говорећи о свима великим делима Јахвеовим, и да иза вечере седера има још да се одржи апикомин. Крај масе света која се била слегла у Јерусалим на празник, Исус је био присиљен да ноћи онде где је одржао вечеру, јер није имао ни потребе да иде даље. А ако је то заиста била пасхална вечера, онда је морао одржати цео пасхални седер, према законским прописима и обичају који је био утврђен, због чега је седер увек морао бити прилично дуг. И у Исусовом случају нема ни спомена о заноћавању, него о излажењу са вечере у врт! А немогуће је и претпоставити да су старешине прекинуле чак и свој пасхални седер, само због тога да ухвате Христа, и дошли у врт са слугама и четом, када су га могли мирне душе затворити и после празника.

Из свега тога изилази да није тачан ни коначни закључак Strack-Billerbecka (о. с. 834), да се приповедање синоптичара о пасхалној вечери Христовој и о његовом страдању и смрти на саму пасху, може помирити са јеврејским схваћањем и обичајима, и да је због тога било и могуће на сами први дан празника пасхе. Напротив, због горе изложених разлога јасно се види, да је управо потпуно неприхватљива и страна јеврејским прописима, схваћањима и обичајима, и сама мисао да се тако шта могло догодити на први пасхални дан. Због тога је и потпуно искључено примање или признавање синоптичарског приповедања о тима догађајима као потпуно тачног, јер се ти догађаји нису могли одиграти у ноћи навечерја пасхе или на саму пасху. На први дан празника пасхе није могао бити Исус разапет ни сахрањен, као што није могао ни бити затворен и

осуђен у синедриону за време пасхалне вечере, онда, када је већ наступио сами велики празник.¹ На празник се није могло захрањивати, како тврди Strack (о. с. 833), позивајући се на аконску одредбу да не сме преноћити тело злочинца обешенога на дрво (Девтерономиј 21, 23). Јер осуда на смрт, као и само извршење смртне казне било је у рукама римске власти (Јован. 8, 31.), као што је и само разаципање на крст била чисто римска смртна казна,² значи да је сигурно и само сахрањивање било опет у рукама власти, због чега и Јосиф моли Пилата да му преда тело Исусово. Телеса су, можда иначе остајала на крсту и по више дана (испор. Јован. 19, 31.), нарочито када се зме у обзир да злочинци нису одмах умирали на крсту, него се то могло трајати прилично дуго. Зависило је и од конструкције бешенога.

И само приповедање синоптичара о тој тобожној пасхалној вечери, показује додуше неке детаље из којих би се могло закључити да се ту ради о пасхалној вечери, али ти детаљи, пак, нису толико прецизни и карактеристични, да се на основу њих може повући једини тачни закључак да се ту ради о пасхалној вечери. Тако на пр. лежање за вечером (Мат. 26, 20. Марк. 14, 18. Лук. 24, 30) је додуше одређено за пасху (Pesah. I, 1.), али оно долази и код осталих гозба, према грчком и римском обичају, покрај седења. (Berakh. VI, 6. 46,b.)³

И умакање у зделу („tibbel“. Мат. 26, 23 Марк. 14, 20) није никакав специјални пасхални обичај, јер се оно практиковало и при другим јелима. О томе сведоче речи трактата о пасхи: „у свима осталим ноћима умачемо једаред, а у пасхалној оћи двапут“ (Pes. X, 4.).

При сваком јелу говорио се благослов („berakha“) над лебом (а и вином, ако га је било), после чега се ломео, а не само при пасхалној вечери.⁴ При томе израз ἄρτος не може лужити за доказ да се можда не ради и о пасхалном (беквасном хлебу), и ако би природнији био израз ἄζυμος, што

¹ Испореди и талмудску одредбу да се 14. нисана несме ниједан појо започињати, па макар се могао и завршити 14. нисана (Pesah. IV. 5). затварање и суђење падају под појам „посао“.

² Strack-Billerbeck, Kommentar. Bd I. (München 1922) стр. 96.

³ Beer, Pesachim (Giessen 1912) стр. 96.

⁴ Beer. о. с. 96.

одговара јеврејском „massa“. И Девтероном. 16, 3 употребљава се израз „lehem ‘opi“, за бесквасни хлебац, а и при јављању Христовом Луки и Клеопи у Емаусу, Христос λαβὼν τὸν ἄρτον, εὐλόγησεν καὶ κλάσας ἐπέδιδου αὐτοῖς (Лук. 24, 30). А тај ἄρτος безуветно је био бесквасни хлеб, јер се то догодило одмах иза првога дана пасхе, дакле у једном од оних седам дана, за које се време имао јести бесквасни хлебац.

И вино се пило при јелу, не само на пасху него и код других јела. И увек при почетку јела изговарао се благослов („berakha“) благодарности Богу над вином. (Вег. VI, 5.; Веер. 97). Врло често се идентифицира чаша којом је установљена пресв. евхаристија, са трећим врчем, од четири обична врча вина при пасхалној вечери (Веер. о. с. 97.), јер се узима у обзир израз ποτήριον τῆς εὐλογίας код апостола Павла (I. Кор. 10, 16). Вино се благосиљало пре благослова хлеба, и тако приказује јеванђелист Лука (Лук. 22, 19.), док код Марка (14, 22) и Матеја (26, 96.) Исус најпре благосиља хлебац а тек затим вино. Док би се дакле, код Луке могло помишљати само на први врч вина т.ј. на почетак вечере, дотле се код друге двојице може мислити само на врчеве за време вечере, а како се благослов увек изговарао, јасно је да се у тим јеванђелским вестима не може наћи доказ, да се ту ради о пасхалној вечери, када нема других доказа. Против тога да је то пасхална вечера говори и заједнички врч који Исус пружа ученицима при вечери (Марк. 14, 23. Мат. 26, 27. Лук. 22, 17). При пасхалној вечери обичај је наиме да сваки члан друштва („habuga“) има своју чашу а никада да је само једна заједничка, (Pes. X, 1.), док је заједнички врч био уобичајен код симпосиона Грка и Римљана (Веер. о, с. 97.).

За пасху би могло говорити то, што на крају јела Исус и ученици поју (ὕμνησαντες; Марк. 14, 26. Мат. 26, 30.), па изгледа да се то односи на рецитовање т. зв. халела (Псалам. 113—118) за време пасхалне вечере. Али израз ὑμνεῖν не одговара према смислу појању псалама, јер у Септуагинти за превод глагола „hillel“, не употребљава се израз ὑμνεῖν него αἰνεῖν¹, дакле би морао стајати и у јеванђељима. Ὑμνεῖν одговара јеврејском „zimmer“ (исп. LXX. Ис. 12, 5. I. Дневн. 16, 9.)

¹ Hatch-Redpath, Concordance to the Septuagint sub αἰνεσις, αἶνος; Веер. о. с. 99.

и означава уопште певање сваке песме или благодарности (исп. Сирах. 49, 1.), према томе, из тога се израза не може добити сигуран доказ да се ту заиста ради о појању халела.

Најкарактеристичније је при целом казивању синоптичара да ништа не спомињу о пасхалном јагњету, или о неком поређењу Христовом себе са пасхалним јагњетом, и ако иначе говоре у детаље о благосиљању хлеба и вина. А већ и код најстаријег предања види се у пасхалном јагњету нека претспрема за крсну смрт Христову (I. Кор. 5, 7; Веег. о. с. 100), зато би управо било чудновато, ако је заиста било јагње пред њима, да Христос не повлачи никакву паралелу између себе и јагњета.

На први поглед, дакле, из казивања синоптичара, изгледа као да се ту заиста ради о пасхалној вечери Христовој, али, при дужем испитивању тих вести, губе јасноћу, и из њих се не може дефинитивно закључити, да се ту заиста ради о прослављању пасхе (Веег. о. с. 100.).

(Свршиће се)
